

Наприклад, у студентів є проблема з відвідуванням занять та успішністю. Можна дослідити, у якому напрямі є нагромадження суперечностей: “викладач – студент”, “адміністрація – студент”; виявити потенційних учасників конфлікту, визначити ймовірність виникнення конфлікту та його можливі наслідки. Прогнозування конфлікту дає можливість запобігти його виникненню або послабити наслідки.

Адекватність сприйняття конфлікту, готовність до обговорення наявних або невиявлених проблем сприяє перетворенню деструктивного конфлікту в конструктивний, а опонентів – у союзників. Крім того, успішно вирішений конфлікт поліпшує психологічний клімат у колективі, полегшує взаєморозуміння між його учасниками.

Висновки. Визначені типи та види соціально-педагогічних конфліктів виявляють недосконалість освітнього середовища і вимагають якнайшвидшого вирішення основних засад цих конфліктів – соціальних суперечностей. У цьому обов’язково активною має бути позиція державного апарату.

Література

1. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / С.Д. Смирнов. – М. : Академия, 2005. – 400 с.
2. Осипова Т.Ю. Виховна робота зі студентською молоддю : навч. посіб. / Т.Ю. Осипова, І.О. Бартенєва, О.О. Біла ; за заг. ред. Т.Ю. Осипової. – Одеса : Фенікс, 2006. – 288 с

РИБАЛКО Л.С.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОРОЗКРИТТЯ ВНУТРІШНЬОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ АКМЕОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ

Актуальність організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу зумовлена потребою кожної людини реалізовувати власний потенціал. На думку англійського вченого Д. Джонсона [2], саморозкриття – це прояв того, як людина реагує на нинішню ситуацію і передає співрозмовнику ту інформацію про своє минуле, що є релевантною з погляду розуміння реакції на теперішні події. Розкриватися – означає ділитися з іншою людиною тим, що відчувається з приводу сказаного чи зробленого, або стосовно подій, які щойно сталися. Науковою основою розробки технології стали провідні положення теорії самоактуалізації та самореалізації, у якій саморозкриття розглядається як складник самоактуалізації і самореалізації особистості (А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл), теорії і практики проведення психологічних, акмеологічних тренінгів, тренінгів спілкування, тренінгових занять для студентів (Д. Джонсон, Т. Гончаренко, О. Євтихов, І. Лаптева, Н. Литовченко, Г. П’ятакова, А. Ситников, І. Шевцова) [2–9].

На підставі аналізу зазначених вище праць вважаємо за потрібне більш детально розглянути зв’язок між саморозкриттям, що є одним із складників професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя, і змістом акмеологічних тренінгів.

Метою статті є ознайомлення науковців, педагогів-практиків з досвідом організації автором саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу.

Якість професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя залежить від того, наскільки глибоко він пізнав і розкрив потенційні можливості в процесі оволодіння основами педагогічної діяльності. Майбутній учитель, розкриваючи себе перед ауди-

торією, надає змогу іншим людям (викладачеві, одногрупникам) поважати його. Завдяки саморозкриттю кожного студента в групі створюються умови для довіри, відданості, піклування, психологічного зростання й самопізнання. Без саморозкриття студентам важко встановити близькі стосунки між собою, створити студентський колектив.

Як свідчить аналіз власного педагогічного досвіду, саморозкриттю власного потенціалу майбутнього вчителя заважають різні обставини: суб'єктивні й об'єктивні. І тому в дослідженні було запропоновано організувати саморозкриття власних потенційних можливостей майбутнього вчителя в акмеологічних тренінгах. Акмеологічний тренінг у дослідженні І. Лаптевої [4] визначається як система привабливих взаємопов'язаних активних засобів групової й індивідуальної соціально-психологічної роботи, які забезпечують всебічний розвиток особистості, ефективність її самореалізації в процесі діяльності, оптимізацію взаємозв'язків і відносин, а також сприяють подоланню криз та інших життєво-діяльнісних ускладнень. Зауважимо, що дослідниця І. Лаптева вивчала питання оптимізації розвитку творчого потенціалу державних службовців засобами акмеологічного тренінгу, а що стосується проведення акмеологічних тренінгів у процесі фахової підготовки майбутнього вчителя, то такі праці відсутні як в Україні, так і в Росії.

Перед проведенням акмеологічних тренінгів з метою організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя було виявлено й охарактеризовано їх особливості.

Метою проведення акмеологічних тренінгів є створення умов для саморозкриття майбутнім учителем власного педагогічного потенціалу, а завданнями – підвищення інтересу до розвитку власних процесів самості, оволодіння знаннями і вміннями розкривати власний резервний потенціал, формування вмінь педагогічної техніки і досвіду педагогічної майстерності, професіоналізму.

Акмеологічні тренінги є різновидом методів активного самонавчання, навчання в цілому. І тому змістову структуру його становлять самовиховання, самонавчання, самопідготовка, аутотренування. Відзначимо функції акмеологічних тренінгів, а саме виховну, комунікативну, навчальну, розвивальну, стимулювальну. Суттєвими ознаками акмеологічних тренінгів є навмисна зміна особистості і динамічний характер розвитку особистісно-професійних якостей. Термін “навмисне змінювання” було запропоновано С. Макшановим і використано О. Євтіховим [3]. “Поняття “навмисна зміна” дає змогу застосувати його до ситуацій, які стосуються до розвитку в прийнятому розумінні, наприклад, коли в результаті навмисної зміни трансформуються ставлення особистості до чого-небудь, це, безумовно, є зміною, а не розвитком” [3, с. 15–16]. Отже, зміна можлива без розвитку, а розвиток без зміни – ні, а навмисна зміна, з акмеологічного погляду, включає в себе динаміку розвитку та корекцію.

На підставі аналізу акмеологічних принципів (суб'єкта діяльності, життєдіяльності, потенційного й актуального, моделювання, оптимальності, операційно-технологічного принципу, зворотного зв'язку) і загальних принципів тренінгу (організаційних, створення середовища тренінгу, поведінки учасників, етичних) було виявлено і висунуто вимоги до проведення акмеологічних тренінгів [1, с. 127–156; 3, с. 46–50].

Акмеологічні тренінги повинні створювати таке середовище, яке сприяло б розвитку суб'єктності майбутнього вчителя. Це означало, що майбутньому вчителю пропонувалися для вирішення проблеми, що стосувалися розвитку внутрішнього “Я”, власної самості в процесі оволодіння основами педагогічної діяльності, надавалось право вибору способів саморозкриття. Створюване середовище було наближеним до реального, що покращувало перенесення досвіду набуття змін у звичайні умови.

Зміст і методика проведення акмеологічних тренінгів повинні спрямовуватися на вироблення стратегії і тактики саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнім учителем. Це означало, що він залучався до активної участі в роботі акмеотренінгів, до складання їх програми, підбору вправ на розвиток самості. На вироблення стратегії і тактики саморозкриття позитивно впливала відвертість майбутнього вчителя, довірливі стосунки між ним і викладачами, одногрупниками.

Акмеологічні тренінги повинні стимулювати майбутнього вчителя до виявлення власного резервного потенціалу. Переведенню потенційного в актуальне сприяло креативне середовище, яке створювалося в тренінговій групі. Воно стимулювало до самоаналізу, пошуку варіантів вирішення проблем, дослідженню особливостей і закономірностей міжособистісної взаємодії і пізнанню інших учасників. Зауважимо, що сприйняття себе з погляду іншої людини, сумісна праця в команді, винесення узагальненого вирішення проблеми тренінговою групою сприяє виявленню майбутнім учителем власного резервного потенціалу. Відбувається сприйняття і саморозкриття себе через інтерес до загальної справи, де значну роль відіграють потреби самовираження серед одногрупників.

В акмеологічних тренінгах необхідно навчати майбутнього вчителя моделювати способи саморозкриття. Студентам пропонувалося моделювання ситуацій, вирішення яких характеризує негативні і позитивні виявлення внутрішнього "Я", їх ставлення до себе, до дітей, до педагогічної діяльності.

Акмеологічні тренінги були спрямовані на оптимізацію педагогічного творчого потенціалу майбутнього вчителя. Це означало, що останній в акмеотренінгах навчався відхиляти стереотипи, усувати перешкоди, які заважали саморозкриттю внутрішнього потенціалу, і максимум уваги приділяв виявленню і розкриттю власного педагогічного потенціалу, знаходив шляхи його творчого розвитку.

Обов'язковою умовою проведення акмеологічних тренінгів є здійснення зворотного зв'язку. Здійснення зворотного зв'язку в тренінговій групі сприяє об'єктивації поведінки кожного її учасника, переведенню поведінки учасників від неусвідомлено-імпульсивного рівня до свідомого, усвідомленню учасниками власної поведінки і прийняття особистісної відповідальності за власні дії і вчинки, що є необхідним складником особистісно-професійного зростання майбутнього вчителя. Позитивно впливають на самооцінку і самокорекцію майбутнього вчителя відео- й аудіозаписи того, що відбувається під час акмеотренінгів.

У науковій літературі тренінги взагалі визначаються здебільшого методом, а іноді засобом, формою організації навчання. Залежно від прийнятої позиції розвитку особистісних якостей можливим є доведення зв'язку між акмеологічним тренінгом і методами, засобами, формами навчання та розвитку особистісних якостей.

За формою проведення акмеотренінги можуть бути індивідуальні і групові.

У нашому розумінні, акмеологічний тренінг – це метод саморозкриття внутрішнього потенціалу особистості, відстеження змін і прогнозування акме-розвитку як самостійно, так і в процесі групової взаємодії.

Концептуальними положеннями технології організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу є:

– з позиції акмеологічного підходу – організацію саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу необхідно визнати одним зі шляхів досягнення акме-вершини;

– з позиції аксіологічного підходу – цінності не лише інтеріоризуються людиною, але й створюються, і в такому розумінні сформована потреба саморозкриття майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу є цінністю;

– з позиції антропологічного підходу – якість винесеного узагальненого висновку тренінговою групою залежить від індивідуального внеску кожного учасника, глибини його саморозкриття;

– з позиції синергетичного підходу – співіснування хаосу і порядку в тренінговій групі гармонізує стосунки між учасниками, приводить до компромісних вирішень поставлених завдань і позитивного колективного результату;

– з позиції системного підходу – організація саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу є складником цілісної системи професійної підготовки і гармонійно впливає на якість професійно-педагогічної самореалізації;

– з позиції суб'єктно-діяльнісного підходу – організація саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу позитивно впливає на формування його суб'єктивності і створює умови для суб'єкт-суб'єктних стосунків між викладачем і студентами, між студентами;

– з позиції ресурсного підходу – під впливом групової взаємодії і прийняття спільного рішення з'являється інтерес до розкриття власного ресурсного потенціалу і його реалізації на користь спільної праці.

Зміст технології організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя засобами акмеологічного тренінгу було побудовано на створенні особливого виду мотивації – прагнення оптимального саморозкриття внутрішнього потенціалу й інтересу до розробки та впровадження акмеологічних технологій у практиці ВНЗ. Зміст технології конструювався відповідно до виявленої мотивації і забезпечувався підбором та реалізацією засобів акмеологічного тренінгу. Розробка технології потребувала інтегрування змісту теорії самоактуалізації та самореалізації, теорії лідерства, теорії спілкування, акмеології, теорії й практики проведення тренінгів. Аналіз і підбір суттєвих положень дав змогу інтегрувати новий зміст технології організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя, у якому інваріантами виступають засоби акмеологічного тренінгу. Такий підхід дає змогу доповнювати зміст технології відповідно до виявлених потреб студентів.

Оволодіння майбутнім учителем змістом технології організації саморозкриття внутрішнього потенціалу засобами акмеологічного тренінгу сприяє формуванню стійкої потреби самоздійснення, переходу від організації до самоорганізації, перепрограмуванню власного мислення, створенню умов для досягнення акмевершини.

Методичне забезпечення технології передбачало підготовку майбутніх учителів до оволодіння засобами акмеологічного тренінгу з метою саморозкриття власного потенціалу. Підготовка і проведення акмеологічного тренінгу відбувалися на основі реалізації принципів комплектування групи тренінгу, фізичної замкнутості, просторово-часової організації тренінгу. У рамках аудиторної роботи зі студентами групи можна вважати укомплектованими і достатньою мірою фізично замкнутими. У позааудиторній роботі допускалося комплектування групи тренінгу за віком, статтю, педагогічною спрямованістю тощо. Тренінгова група працювала одним складом від початку до закінчення тренінгу.

Провідною ідеєю технології є розкриття змісту професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя і поетапний розвиток її складників було здійснено засобами акмеологічного тренінгу. Педагогічну технологію організації саморозкриття внутрішнього потенціалу майбутнього вчителя і поетапний розвиток її складників засобами акмеологічного тренінгу. Її було реалізовано у формі тренінгу,

який складався із шести тренінгових занять відповідно до напрямів проведення моніторингу; кожне заняття проводилося протягом двох годин. З одного боку, дванадцять годин – це мала кількість годин для вивчення й опрацювання змісту навчального матеріалу, а з іншого – тренінг є вирашною формою проведення занять у межах кредитно-модульної системи навчання студентів, оскільки скорочується кількість аудиторних навчальних годин. І тому вважаємо тренінг мобільною формою навчання майбутніх учителів.

До засобів акмеологічного тренінгу зараховано внутрішні механізми самості і зовнішній тренінговий інструментарій впливу на особистість – аналіз ситуацій, групову дискусію, діагностичні процедури, домашню роботу, елементи музикотерапії, інформування, метод фіксованих ролей, мозковий штурм, проєктивне малювання, психогімнастичні вправи, психодраматичні прийоми, рольові ігри, тренінги: аутотренінги, інтелектуальної гнучкості, командоутворення, комунікативні, креативності, саморозвитку, соціопсихологічні, фрагменти релаксації.

Інформаційне забезпечення технології передбачало ознайомлення студентів з провідними поняттями: потенціал (акмеологічний, аксіологічний, інноваційний, ресурсний, творчий); соціально-психологічний тренінг, акмеологічний тренінг, засоби акмеологічного тренінгу. Суттєво важливими є знання структурної характеристики соціально-психологічного тренінгу (мети, завдань, принципів, видів, форм), специфіки тренінгової форми роботи, історії психологічного тренінгу, основних напрямів розвитку групових методів психологічної роботи, факторів, які забезпечують можливість зміни учасників у тренінговій групі, тренінгової групи як психологічного дзеркала, фаз розвитку тренінгової групи, проблеми лідерства в тренінговій групі. Особливо цінною є інформація про акмеологічний тренінг, особливості його проведення, а також знання про способи саморозкриття внутрішнього потенціалу, способи оволодіння вміннями розробляти і проводити акмеологічні тренінги зі школярами.

Практичне забезпечення технології полягало в організації оволодіння майбутніми вчителями засобами акмеологічних тренінгів, методикою акмеологічних тренінгів проведення. У студентів формувалися вміння професійно-педагогічної самореалізації: виявляти значущість саморозкриття власного потенціалу; визначати роль акмеологічного тренінгу в саморозкритті внутрішнього потенціалу; уявляти силу внутрішнього потенціалу розкривати себе засобами акмеологічного тренінгу. Виконавчі вміння: виявляти й аналізувати потенційні можливості здійснювати педагогічну діяльність; брати участь і організовувати проведення акмеологічного тренінгу; підбирати засоби акмеологічного тренінгу. Контрольно-оцінні вміння: оцінювати власний потенціал саморозкриття; контролювати процес саморозкриття; коригувати негативні прояви внутрішнього “Я”, а також комунікативні, вміння педтехніки.

Дії студентів організовувалися за алгоритмом: стадія активації, стадія дії, стадія завершення (Д. Кіппер). “Стадія активації передує дії; вона може бути довгою або короткою; включатися автоматично або цілеспрямовано. У звичайному житті ці розігрівуючі вправи робляться автоматично, без визначення їх як підготовки до чогось” [8, с. 29]. У навчальному тренінгу ця стадія є важливою, бо вона активізує внутрішній потенціал майбутнього вчителя, знімає тривоги та хвилювання, збільшує шанси саморозкриття. Стадію активації можна назвати “розігріванням”, що так знайоме практикам-ігротехнікам. Фізичні і психологічні чинники процесу розігрівання можуть запускатися в дію самостійно майбутнім учителем, а можуть – під дією зов-

нішньої стимуляції. Стадія дій – це ті методичні процедури, які виконував майбутній учитель за допомогою засобів акмеологічного тренінгу. Стадія завершення передбачала рефлексування обговорення зробленого на тренінговому занятті.

Висновки. Використання акмеологічних тренінгів у процесі підготовки майбутнього вчителя підвищує інтерес до самомоніторингу, який є невід’ємною складовою аутотренінгів. Він сприяє відстеженню, переробці, корекції інформації про саморозкриття. Завдяки самомоніторингу акмеологічні тренінги є самоконтрольованими засобами самозростання майбутнього вчителя.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі дослідження є вивчення проблеми організації самомоніторингу студентів у вищому навчальному закладі.

Література

1. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. : Изд-во Моск. психол.-социол. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2004. – 752 с. – (Психологи Отечества).
2. Джонсон Девід В. Соціальна психологія: тренінг міжособистісного спілкування / В. Девід Джонсон ; [перекл. з англ. В. Хомика]. – К. : КМ Академія, 2003. – 288 с.
3. Евтихов О. В. Практика психологического тренинга / О. В. Евтихов. – СПб. : Речь, 2004. – 256 с.
4. Лаптева И.Л. Оптимизация развития творческого потенциала государственных служащих средствами акмеологического тренинга : автореф. дис. на соиск. учен. степени канд. психол. наук : 19.00.03 / И.Л. Лаптева. – М., 2006. – 21 с.
5. Литовченко Н.Ф. Професійно-орієнтований тренінг самопізнання та саморегуляції: навч.-метод. матеріали для тренінг. занять студентів психологів / Н. Ф. Литовченко ; Ніжин. держ. ун-т ім. М. В. Гоголя. – Ніжин : НДУ, 2005. – 72 с.
6. П’ятакова Г. Тренінг як засіб адаптації студентів до педагогічної діяльності / Г. П’ятакова // Педагогіка і психологія проф. освіти. – 2002. – № 6. – С. 282–285.
7. Ситников А.П. Акмеологический тренинг: теория. Методика. Психотехнология / А.П. Ситников. – М. : Технологическая школа бизнеса, 1996. – С. 184–191.
8. Тренінги спілкування / [упор. Т. Гончаренко]. – К. : Ред. загальнопед. газети, 2004. – 120 с. – (Б-ка “Шкільного світу”).
9. Шевцова И.В. Тренинг личностного роста / И.В. Шевцова. – СПб. : Речь, 2003. – 139 с.

РОЗУМНА Т.С.

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ТА СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Головним завданням освіти у XXI ст. є виховання людини з гуманістичним світосприйняттям, яка здатна орієнтуватись у складних соціокультурних відносинах, активно реалізовувати свій особистий потенціал на основі взаєморозуміння і співробітництва. Це зумовлює певні зміни в організації праці вчителя, які забезпечили б, насамперед, конструктивні відносини між педагогами й учнями.

Спілкування є феноменом соціальним не тільки за зовнішніми формами свого існування, але й за своєю природою, оскільки воно є необхідною умовою і складовою будь-якої діяльності людини. Воно здійснюється суспільством і для цілей суспільства та, відповідно, має певні суспільні функції. Удосконалення форм і способів спілкування нерозривно пов’язане з розвитком праці та свідомості.

Проблема спілкування є багатогранною. У процесі спілкування люди обмінюються результатами пізнання різних об’єктів, а також знаннями, досвідом, науковою, життєвою, навчальною інформацією. Оскільки педагогічний процес передбачає взаємодію викладача і тих, хто навчається, вміння спілкуватися – одна з обов’язкових умов досягнення педагогічної майстерності.